

A hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó iskolák pedagógusainak néhány jellemzője

Öt, különböző településen működő, halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó iskolával dolgoztunk 2003-ban. Ezek a következők voltak: Don Bosco Általános Iskola, Szakiskola, Középiszkola és Kollégium (Kazincbarcika); Első Magyar-Dán Termelő Iskola Alapítvány (Zalaegerszeg); Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szakképző Iskola és Kollégium (Solnok); Várkeri Általános Iskola és Szakiskola (Várpalota); Bencs László Szakiskola (Nyíregyháza). Az intézményeknél nemcsak a fiatalokat kérdeztük, hanem az ott dolgozó pedagógusokat, pedagógiai munkát segítő munkatársakat is. Jelen beszámolóink a pedagógusok körében végzett vizsgálatok egy részét mutatja be.

Kutatási irányok a pedagógusok körében:

Meg kívántuk határozni a hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó pedagógusok életkörülményeit – a kérdőívet több kutatáson át Bánfalvy Csabával fejlesztettük, alakítottuk. Vizsgálni kívántuk az érintett kollégák által prezentált fontos életeseményeket – a kérdőívek kialakításában Pataki Ferenc akadémikus látott el tanácsokkal, a kisgyermekkor életeseményekre vonatkozóan Péley Bernadette kutatásai és tanácsai inspiráltak. Az én és a társadalmi identitás önminősítését kértük a vizsgált pedagógusok személyiségének sajátos mintázatai megismerhetőségének reményében – ennek a kérdőívnek a kialakítását Pataki Ferenc javasolta. Elemezni kívántuk a versengésről kialakult pedagógusi vélekedéseket – a kérdőívet Fülöp Márta fejlesztette ki, s közösen adaptáltuk jelen kutatásunkhoz.

A kérdőívek alapvetően megegyeztek a fiataloknál felvett kérdőívek tartalmával. Az eredmények elemzésekor összefüggéseket keresünk a pedagógusok és a tanítványaik között. Beszámolóinkban csupán a pedagógusra vonatkozó adatokat mutatjuk be, s mindössze az életkörülményekkel, és a versengéssel foglalkozunk. Úgy véljük, a kutatás végső összegzésekor sajátos mintázatot adhatnak a diák-adatok, olyat, amilyent a velük foglalkozó pedagógusoknál találunk.

Meg kell jegyezzük, hogy a pedagógus-vizsgálatra vonatkozó rávezető kérdéseket 2001-ben *Kézdi Balázs* – a PTE Pszichológiai Intézet tanszékvezető egyetemi tanára – tette fel.¹ Az ő tanácsai alapján vált egyértelművé, hogy a tanulókra irányuló kutatás eredményeinek szükségszerűen kell találkozniuk a nevelők vizsgálatával is – különösen a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok esetében.

Az ütemtervben meghatározottakon túl folyamatos kapcsolatban és dialógusban voltunk a vizsgált iskolák munkatársaival. Ez rendre telefonos, e-mail-es kapcsolatot jelentett, illetve a kutatási időszak során három alkalommal munkamegbeszélést, amelyre az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karán, a Pszichopedagógiai Tanszéken került sor.

A vizsgált populáció (a mintavételi keret)

Az öt település közül négyben sikerült kontroll iskolát is találni. A hagyományos képzésben dolgozó pedagógusok vizsgálatával azokra a feltételezett különbségekre kívántunk rámutatni, amelyeket a családi milióban, az életútban, a gondolkodás sajátosságában vélünk megfoghatónak a hátrányos helyzetben élő fiatalok nevelőinél. A megkérdezettek

¹ Kézdi Balázs (1998) *Iskolai mentálhigiéné*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

száma 167 volt, közülük a vizsgálati csoporthoz tartozott 135 fő, a kontrollcsoportba 32 fő tartozott.

	A megkérdezett pedagógusok					Összesen
	Település					
	Kazincbarcika	Zalaegerszeg	Szolnok	Várpalota	Nyíregyháza	
Vizsgált ped.	22	27	38	9	39	135
Kontroll ped.	-	7	12	5	8	32
Összesen	22	34	50	14	47	167

A nemek szerinti megoszlás jelentős különbségét tapasztaltuk a vizsgált és a kontroll intézmények adatainak összehasonlításakor. A hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó iskolákban 68 nő (56,6 százalék) és 52 férfi (43,4 százalék) dolgozott, míg a kontroll iskolákban 22 nő (71 százalék) nő és 9 férfi (29 százalék). Valószínű, hogy a viselkedési, beilleszkedési zavart (is) mutató fiatalok ellátására inkább a férfiak vállalkoznak – másként: a nagyon eltérő kulturális mintázatok „kezelése” férfiakat kíván.

A családi állapotra jellemző, hogy összesen 97-en valamilyen családi kötelekben élnek (63,8 százalék). Amennyiben a vizsgált és a kontroll iskolák pedagógusainak adatait külön választjuk, a házasságban élők adatai a következők: vizsgált iskolák pedagógusai közül 70 fő (58,3 százalék); kontroll iskolák pedagógusai 15 (46,8 százalék); az élettársi viszonyban élők adatai a vizsgált iskolák pedagógusai között, 11 (9,1 százalék); és csupán 1 (3,1 százalék) a kontroll iskolák pedagógusai között.

Talán lehet arra következtetni, hogy a kevésbé konvencionális életvitel nem jellemző a hagyományos képző iskolák pedagógusai között, míg a hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozók esetében ez az együttélési forma általánosabb.

Az első munkahelye szerint is különbségek vannak a két intézménycsoport tanárai között. A kérdésre kapott válaszok száma 140 volt. Az első munkahely közoktatási intézmény volt a vizsgált iskolák esetében 55 főnél (50,4 százalék), nem közoktatásban dolgozott 54 fő (49,5 százalék), míg a kontroll iskoláknál 22 (70,9 százalék) és 9 (29 százalék) a megfelelő adatok.

Jelentős különbség van tehát a hátrányos helyzetű fiatalok ellátására rekrutálódott ellátó személyzet és a hagyományos képzésben dolgozók között a munka világába való belépéskor. A vizsgált iskolákban dolgozók fele nem a közoktatásban dolgozott első munkahelyén, míg a hagyományos iskolák munkatársainak csupán közel egyharmadára mondható ez el.

A házastárs iskolai végzettsége a vizsgált iskolák munkatársainál az alábbi: általános végzettségű 1 (1,2 százalék), szakmunkásképzőt végzett 5 (7,3 százalék), középiskolai végzettségű 36 (43,9 százalék), főiskolai oklevéllel rendelkezik 24 (29,2 százalék), és egyetemi végzettsége van 16 (19,5 százalék) főnek van.

A kontroll iskolák munkatársi körében az adatok a következők: általános végzettségű nincs, szakmunkásképzőt végzett 1 (6,2 százalék), középiskolai végzettségű 3 (18,7 százalék), főiskolai oklevéllel rendelkezik 7 (43,7 százalék), és egyetemi végzettsége van 5 (31,2 százalék) főnek.

Tehát amíg a vizsgált intézményekben dolgozók társai közül 40 főnek (48,7 százalék) van felsőfokú végzettsége, addig a kontroll iskolákban dolgozóknál ez az adat: 12 fő (75 százalék). A kétféle iskolatípust összehasonlítva arra a következtetésre juthatunk, hogy a vizsgált iskolák munkatársainak házastársa jellemzően alacsonyabb iskolázottságú, fel-

tételezhető tehát, hogy az itt dolgozók hozzátartozóinak társadalmi státusa jellemzően alacsonyabb.

Az otthon található könyvek adatait elemezve érzékeny jelzőnek gondoltuk a családi könyvtárat. Három válaszadási lehetőséget adtunk: legfeljebb 100 könyv, 100–500, illetve 500-nál több található a kérdezett otthonában.

E szerint adataink a következőképpen alakultak: maximum 100 könyve 11 (7,1 százalék), 100–500 közötti könyvvállománya 69 (44,5 százalék), 500-nál több kötete van 75 (48,4 százalék) válaszolónak.

A vizsgált és a kontroll iskolákban kapott adatokban nincs jellemző különbség.

A példakép választásának gyakoriságát is vizsgáltuk. Érdemesnek tartottuk megtudni azt, hogy az érték- és orientációs válság időszakában a fiatalokkal foglalkozók számára van-e „biztos irányítú”. Az volt a kérdésünk, van-e olyan példaképe, akire szeretne hasonlítani. A válaszolók közül 45-en (31,6 százalék) mondták azt hogy van, s 97-en (68,3 százalék) válaszoltak nemmel.

A vizsgált iskolák munkatársai közül 36-nak (31,6 százalék) van, 78-nak (68,4 százalék) nincs példaképe – a kontroll iskolák munkatársai közül 9-nek (32,1 százalék) van, 19-nek (67,8 százalék) nincs példaképe, azaz ebben a faktorban sem találtunk különbséget a vizsgált és a kontroll iskolák munkatársai között.

A versengéssel kapcsolatos vélekedést befolyásoló egyik jelentős faktor lehet a nemek közötti különbség

Vizsgálatunkban szerepelt egy kérdés, amelyben azt kérdeztük a tanároktól: „önmagát mennyire tartja versengőnek?”

		Önmagát mennyire tartja versengőnek?						
Nemek szerinti bontásban		A versengés mértéke					Összesen	
		1	2	3	4	5	fő/%	
Nem	férfi	fő	13	10	27	5	0	55
		%	23,6	18,2	49,1	9,1	0,0	100,0
	kategória %		40,6	66,7	38,0	50,0	0,0	42,0
	nő	fő	19	5	44	5	3	76
		%	25,0	6,6	57,9	6,6	3,9	100,0
kategória %		59,4	33,3	62,0	50,0	100,0	58,0	
Összesen	fő	32	15	71	10	3	131	
	%	24,4	11,5	54,2	7,6	2,3	100,0	

Versengőbbnek tekinthetjük-e a megkérdezett férfi pedagógusokat, mint női kollégáikat? A vizsgálatba került férfiak és nők aránya (42 és 58 százalék) megfelelőnek tűnik ahhoz, hogy értelmezhető adatokhoz jussunk.

„Erősen versengő” önminősítést a férfi megkérdezettek között nem találtunk, míg a nők körében hárman válaszoltak így. Az ellenkező véleletet illetően, az „egyáltalán nem vagyok versengő” érték esetében a férfiak között 13-at találtunk (férfi válaszadók 24 százaléka), míg a nőknél 19-et (nő válaszadók 25 százaléka). Mindkét nemnél a közepesen versengő önminősítésnél találtunk kiemelkedően magas értékeket: A válaszoló férfiak közül 27 (49 százalék), nők közül 44 (58 százalék) válaszol úgy, hogy „bizonyos dolgokban versengő vagyok, míg más dolgokban nem”.

A fenti adatokat alapul véve esetünkben nem látjuk igazolhatónak *Low*, illetve *Feingold* megállapításait. A vizsgálatba vont nők mérsékelten versengőbbnek tűnnek, mint a férfiak.²

Versengés, siker – a győzelem megélése során megfogalmazható érzések

„A nyugati tudósok megbocsáthatatlan provincializmusa az, hogy figyelmen kívül hagyják a Kelet bölcsességét.” – írja *Allport*,³ majd azzal folytatja, hogy felsorol négy hindu-pszichológiai gondolkodásban létező alapértéket. Ezek az öröm, a siker, a kötelesség és a megértés. Azt írja, hogy ezek az életkor előre haladtával a felsorolás sorrendjében kapnak kiemeltebb jelentőséget. Vizsgálatunkban a második, a „siker” kapcsolható a leginkább tárgyunkhoz. Nevezetesen a siker tartalmának meghatározásakor a hindu pszichológiai gondolkodásban a fiatal felnőtt életkor került a fókuszba. A siker ebben az értelmezési kontextusban versengésként tételezhető.

Kilenc olyan kérdést találtunk a győzelem-vereség érzés kérdéskörében megfogalmazott negyven kérdésünk közül, amelyekben a válaszok olyan értelmezési tartományokat (is) érinthetnek, melyekkel a hatalomért való vetélkedés, a mind jobb pozíció elérésére való törekvés detektálható. Ebből egy tétel bemutatásával érzékeltetjük a kapott adatokat.

Nemek szerinti bontásban			Mit érzett, amikor úgy ítélte meg, hogy győzött? – „Magabiztosnak éreztem magam”					Összesen fő/%
			A versengés mértéke					
			1	2	3	4	5	
Nem	férfi	fő	1	1	6	23	9	40
		%	2,5	2,5	15,0	57,5	22,5	100,0
	kategória %		20,0	100,0	27,3	50,0	34,6	40,0
	nő	fő	4	0	16	23	17	60
%		6,7	0,0	26,7	38,3	28,3	100,0	
kategória %		80,0	0,0	72,7	50,0	65,4	60,0	
Összesen	fő	5	1	22	46	26	100	
	%	5,0	1,0	22,0	46,0	26,0	100,0	

Férfiaknál és nőknél egyaránt a negyedik szinten láthatunk kiemelkedő értékeket. Az e kategóriában válaszolók száma mindkét nem esetében azonos (23–23). Ugyanakkor a férfi és a női válaszolók relációjában a férfiak jóval magasabb értéket mutatnak (férfi 57, nő 38 százalék), azaz a férfi dominancia egyértelmű.

Valószínű, hogy jellemző különbségek mutatkoznak a hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó és a közoktatás hagyományos iskoláiban dolgozó pedagógusok életútja között. Nagy bizonyossággal állítható az is, hogy a szocio-kulturális milióban hasonló különbségeket találhatunk, továbbá, hogy mindez megmutatkozik az énkép alakulásában csakúgy, mint a versengéssel kapcsolatos attitűdben.

Takács István

2 Bereczkei Tamás (2003) *Evolúciós pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

3 Allport, G. W. (1997) *A személyiség alakulása*. Kairosz Kiadó.